

УДК 378.02:37

Т. В. БУНЄЄВ,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри тактики прикордонної служби факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТАКТИКИ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ

У статті проаналізовано погляди педагогів щодо сутності та змісту рольових ігор. Розглянуто основні етапи проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби. Автором також розкриті особливості основних методів проведення рольових ігор та їх суттєві ознаки під час вивчення тактики прикордонної служби. Особливу увагу автор приділив основним типовим помилкам, які виникають під час проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби, а також вказані основні напрями покращення проведення даного виду заняття.

Ключові слова: курсанти, рольова гра, тактика прикордонної служби.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливе методологічне та світоглядне зрушення у сучасній вищій освіті пов'язане із введенням суб'єкта до пізнавальної діяльності. Це означає, що освітній процес – це процес взаємодії, співпраці, артикулювання власної точки зору. Головними характеристиками методів у так зрозумілому освітньому процесі є кооперативне навчання, позиціональність. Зокрема, вагомим результатом можна досягнути через активне впровадження такої форми навчання, як групове заняття, однією з яких є рольова гра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Результати аналізу останніх досліджень показують, що методику проведення рольових ігор у вищій школі розробляли: В. Назаренко, О. Більковський, О. Жданенко [2], Б. Олексієнко [4], О. Пономаренко [5], В. Руденко [6], С. Сінкевич [7], Є. Стасук, Е. Матусяк [3], Л. Якубовська [8]. Але поза увагою залишається методика проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби.

Метою статті є аналіз особливостей проведення рольових ігор під час вивчення тактики прикордонної служби.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існують різні погляди визначення рольової гри. Так, Б. Олексієнко визначає, що рольова гра – це групова форма навчання, у процесі якої використовується рольова структура ведення заняття, тобто набір ролей, які регламентують діяльність і поведінку курсантів [4, с. 53].

За визначенням С. Сінкевича, рольова гра – це моделювання ситуації з різних сфер діяльності персоналу відомства, включаючи процеси міжособистісного й групового спілкування. Під час гри виробляється тактика поведінки, виконання функціональних обов'язків конкретних посадових осіб. Для проведення рольової гри описується конкретна ситуація і обов'язки дійових осіб, їх завдання, функції. Рольові ігри проводяться з курсантами старших курсів на основі рішення ситуативних завдань [7, с. 37].

О. Жданенко, Є. Стасук, Е. Матусяк визначають, що рольова гра полягає у відтворенні предметного і соціального змісту професійної діяльності інспектора прикордонної служби, моделюванні основних умов і системи відносин, характерних для служби в пунктах пропуску через державний кордон [1, с. 68].

В Інструкції з організації, планування та ведення навчально-виховного процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького визначено, що рольова гра – це вид навчального заняття, яке проводиться з метою засвоєння та формування особистісних ділових умінь і навичок, навчання виконання та дотримання відомчих стандартів прикордонного контролю та прикордонної служби на практиці.

Практичний досвід проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби дає можливість охарактеризувати особливості їх проведення. Розглянемо це детальніше. Рольова гра з тактики прикордонної служби проводиться за певною моделлю, яка складається з таких етапів:

- підготовка учасників гри;
- вивчення ситуації, інструкцій, настанов та інших додаткових матеріалів;
- проведення гри;
- аналіз, обговорення та оцінка результатів гри.

Перший етап підготовки учасників гри включає: визначення теми гри й опрацювання проблемної ситуації; формулювання основної мети гри і встановлення її правил; опрацювання конкретних завдань щодо визначення її форм; затвердження організації гри та форми її проведення; визначення посадових осіб, ролі яких будуть виконуватися під час гри; моделювання навчальної ситуації на основі заздалегідь опрацьованих матеріалів для всіх учасників гри.

Другий етап вивчення проблемної ситуації, інструкцій, настанов і низки інших матеріалів, які потрібні для розв'язання навчальної проблеми, полягає:

- у вивченні настановних матеріалів;
- збиранні додаткової інформації та її систематизації;
- отриманні інформації у керівника гри, посередників;
- організації взаємодії між учасниками гри, якщо є така необхідність;
- опрацюванні необхідних документів і підготовці навчально-методичної бази (варіанти вихідних ситуацій; обов'язки кожної посадової особи; форми і зразки документів; навчальні папки з вимогами чинного законодавства України та інші посібники; обладнання (комп'ютери, відеомагнітофони та інші технічні засоби).

Третій етап проведення гри складається, як правило, з таких основних частин:

- ввідного інструктажу учасників щодо проведення гри (мета, зміст, формування ігрових колективів й розподіл ролей);
- забезпечення документацією, що визначає її зміст (сценарій, дидактичні матеріали до неї);

розподілу ролей усередині підгруп; власне гри (ввідні дані, вивчення ситуації, обговорення та ухвалення рішень, досягнення поставленої мети, оформлення матеріалів гри);

публічного “захисту” колективами й окремими особами запропонованих рішень.

Особливістю проведення основної частини ділової гри з тактики прикордонної служби є те, що викладач повинен організувати нарощення обстановки, але разом з тим його доля особистої участі у грі поступово повинна зменшуватися. Викладач повинен намагатися збільшувати мовно-розумову самостійну діяльність курсанта та забезпечити перехід від контролю з боку викладача до самоконтролю курсантів, але він продовжує збирати інформацію, коментує дії курсантів при вирішенні тих чи інших завдань, контролює час, приймає рішення щодо зміни ролей, зупинки гри та інше, втручається в гру, коли виявляються зайві елементи, вносить корективи у проблеми, керує дискусіями. Виходячи зі сказаного, викладач з тактики прикордонної служби може виступати у двох формах участі у грі. Це – сторонній спостерігач з функцією “довідника”, або в ролі партнера для курсантів. Останній найбільш сприятливий, тому що викладач продовжує керувати процесом навчання і запобігає загрозі переростання гри у розвагу. Викладачу потрібно розуміти, що перед ним курсанти з різними можливостями. Єдина мета викладача – сформувати у курсантів практичні навички здійснення оперативно-службової діяльності у підрозділах охорони державного кордону. Необхідно пам’ятати, що проведення рольової гри з тактики прикордонної служби вимагає від викладача завчасної підготовки та швидкого реагування на поточні зміни оперативної обстановки.

Для ефективного проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби обов’язково необхідно використовувати метод “аналіз конкретної ситуації”. Методична цінність даного методу полягає в тому, що курсанти оволодівають професійними знаннями, вміннями, навичками шляхом самостійного вирішення проблем, які містять дидактично обґрунтовані та відповідно підібрані ситуації. Даний метод також цікавий тим, що він забезпечує розвиток абстрактного і творчого мислення, яке сприяє підготовці та ухваленню рішень у складних ситуаціях.

Аналіз конкретної ситуації, в основі якої лежить певна проблема, яка виникла в процесі розгляду динамічної обстановки, що склалася під час здійснення оперативно-службової діяльності, відрізняється від традиційних методів навчання тим, що практичних навичок курсанти набувають за допомогою реальних прикладів, які виникають під час розгляду оперативної обстановки. На основі цього відбувається дискусія, що сприяє вирішенню суттєвої ситуаційної проблеми.

Характерна особливість цього методу – отримання курсантами більш складної ситуації, для вирішення якої немає повного обсягу інформації, але водночас воно є обов'язковим для підготовки курсантів. Спираючись на індуктивний і дедуктивний методи розв'язання різноманітних складних ситуацій, він створює вигідні умови для набуття і розвитку вмінь аналізувати та ухвалювати обґрунтовані рішення в різних сферах діяльності.

Ефективність цього методу полягає у тісному зв'язку теорії з практикою з урахуванням досвіду курсантів – обговорення ними реальних ситуацій, що були в їхній практичній діяльності. Завдяки цьому виникають сприятливі умови для розгляду в широкому обсязі і за короткий час різноманітних, інколи дуже важких і складних проблем практичного характеру.

Цей метод надає можливість розглядати будь-які проблеми, що впливають із ситуаційного опису, тому він полегшує виникнення змістовних емоційних дискусій, мета яких – опрацювання обґрунтованого плану діяльності та прийняття відповідного рішення згідно з оперативно-службовою обстановкою, що склалася на ділянці в/пс. Вивільнюючи творче мислення під час всебічного аналізу конкретної ситуації, цей метод спонукає курсантів до творчої дії та колективного самовдосконалення.

Необхідність обов'язкового прийняття обґрунтованого рішення вимагає від курсантів виконати такі дії:

знайти серед великої кількості різноманітної та суперечливої інформації необхідну, виокремити її та чітко і ясно сформулювати рішення згідно з тактичною обстановкою та відповідно до обійманої посади;

визначити серед багатьох чинників ті, що суттєво впливають на тактичну обстановку та прийняти відповідно до обійманої посади рішення щодо організації оперативно-службової діяльності;

розглянути та проаналізувати вплив цих чинників на тактичну обстановку;

опрацювати альтернативні варіанти рішення згідно з оперативно-службовою обстановкою, яка склалась на ділянці впс;

провести аналіз і зробити порівняння всіх альтернативних рішень та вибрати найбільш оптимально серед них;

ухвалити рішення відповідно до обійманої посади та сформулювати рекомендації для його реалізації;

запланувати контрольні дії відповідно до обійманої посади та їх організувати.

Четвертий етап – аналіз, обговорення та оцінка результатів гри. Обговорення слід проводити після закінчення гри. Висловлювання своїх думок повинні бути конструктивними, конкретними. Мета обговорення – усвідомити необхідність змін і визначити, де ці зміни були найбільш необхідними.

Схема обговорення – загальне враження; що було позитивного та негативного; навести приклади; надати курсантам рекомендації відносно альтернативних способів вирішення проблеми, які могли б дати кращі результати; підбити підсумки та переконатись, що всім все зрозуміло.

У підбитті підсумків гри персонал ділиться враженнями стосовно проведення гри; посередники висловлюють конкретні коментарі. За цим спостерігає керівник рольової гри. Необхідно, щоб курсанти спочатку вислухали всі зауваження, а потім надається можливість їм прокоментувати результати.

Важливим при підбитті підсумків гри є оцінка діяльності курсантів. Кожний з курсантів повинен отримати оцінку роботи, для того щоб гра не була сприйнята як розвага. Складно здійснити оцінювання курсантів при великій кількості останніх у групах. Викладач, спираючись на свій досвід, повинен визначити, як оцінювати роботу учасників гри. Підходів до вирішення цього питання може бути багато. Для ефективної оцінки рольової гри з тактики прикордонної служби необхідно сформувати групу помічників (експертів). До неї включати офіцерів кафедри тактики прикордонної служби з метою здійснення контролю за активністю кур-

сантів, аналізу повноти і раціональності їх дій та прийняття рішень щодо ввідних згідно з тактичною обстановкою. Такий підхід підвищить об'єктивність виставлення оцінки курсанту.

Перед завершенням гри керівник повинен відмітити інші важливі прорахунки, які не були взяті до уваги та не згадувалися при обговорюванні, зробити загальні висновки.

Практичний досвід проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби свідчить, що основними типовими помилками під час проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби є таке:

керівник гри – викладач – недостатньо деталізує тактичну обстановку, що призводить до того, що рішення, які приймають курсанти, не завжди відповідають тактичному завданню та оперативно-службовій обстановці, яка склалася на ділянці впс під час гри;

керівник гри недостатньо чітко та конкретно формулює завдання курсантам згідно з тактичним завданням, у результаті цього у курсантів виникає повна розгубленість щодо прийняття рішень під час виникнення певної оперативно-службової обстановки;

курсанти недостатньо усвідомлюють особливості своєї діяльності на певній посаді (не розуміють, як потрібно діяти під час виникнення певної оперативно-службової обстановки), це пов'язано з низькими теоретичними знаннями курсантів.

гра затягується в часі: курсанти і викладачі (посередники) починають відверто нудьгувати, тому що нарощування обстановки здійснюється повільно.

Для покращення проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби необхідно дотримуватись таких рекомендацій:

необхідно кожного разу якомога детально розробляти “сценарій” рольової гри. Необхідно викладати його на папері, попередньо ознайомити курсантів або повільно зачитати вголос.

позитивно було б під час проведення рольової гри з тактики прикордонної служби використовувати відеокамери, чи навіть цифровий фотоапарат з режимом відео зйомки, що б дозволило проаналізувати поведінку керівника гри, викладачів (посередників) та курсантів і наочно побачити свої помилки та зробити правильні висновки;

під час обговорення рольової гри деякі викладачі “посередники” можуть різко критикувати курсантів – категорично не допускати таку критику (щоб не занижувати рівень самооцінки курсантів). Необхідно будувати обговорення з чіткою установкою: “Критикувати заборонено! – лише давати конкретні поради “як робити краще в такій ситуації””.

Проведений аналіз дозволяє визначити такі особливості проведення рольових ігор з тактики прикордонної служби:

на першому етапі планування необхідно чітко визначити мету рольової гри, вибрати форму її проведення, підготувати етапи нарощування обстановки та визначити послідовність дій кожної посадової особи;

на другому етапі організувати безпосередню взаємодію керівника гри та викладачів (посередників) з курсантами щодо проведення гри;

на третьому етапі здійснювати нарощування обстановки за допомогою ввідних та здійснювати контроль за курсантами щодо прийняття рішень відповідно до обійманої посади;

на четвертому етапі здійснювати підбиття підсумків керівником гри, виділяти найбільш значущі результати, узагальнювати, установлювати взаємозв'язки ігрової ситуації з реальною оперативно-службовою обстановкою на державному кордоні.

Перспективи подальшого дослідження полягають у визначенні основних напрямів покращення методики проведення рольових ігор з військово-спеціальних дисциплін.

Список використаної літератури

1. Інструкція з організації, планування та ведення навчально-виховного процесу в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – С. 65.

2. Методичні рекомендації з підготовки та проведення малих рольових ігор під час безпосередньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби в прикордонних нарядах : навчально-методичний посібник / В. О. Назаренко, О. А. Бінковський, О. А. Жданенко та ін. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 24 с.

3. Методика підготовки та проведення рольових ігор з персоналом Державної прикордонної служби щодо стандартів культури спілкування з особами, які перетинають державний кордон, та психологічного забезпечення культури здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон : методичний посібник / О. А. Жданенко, Є. В. Стасук, Е. В. Матусяк та ін. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2010. – 76 с.

4. Олексієнко Б. М. Викладач військової академії : підручник / Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : Видавництво Національної академії ПВУ, 1997 – 184 с.

5. Пономаренко О. А. Підготовка майбутніх офіцерів тилу Державної прикордонної служби України до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пономаренко Олег Анатолійович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 284 с.

6. Руденко В. П. Теория и практика обучения курсантов-кинологов в военно-учебных заведениях : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Руденко Владимир Павлович; Национальная академия Пограничных войск Украины. – Хмельницкий, 1998. – 229 с.

7. Сінкевич С. В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сінкевич Сергій Валентинович ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 186 с.

8. Якубовська Л. П. Використання навчально-рольових ігор професійної спрямованості у процесі навчання іноземної мови майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Якубовська Лариса Павлівна ; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 220 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Гнидюк О. Я.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2014.

Бунеев Т. В. Особенности проведения ролевой игры во время изучения тактики пограничной службы

В статье проведён анализ взглядов педагогов на суть и структуру ролевой игры. Рассмотрены основные этапы ролевой игры во время изу-

чення тактики пограничної служби. Автор також раскрыл особливості основних методів проведення ролевої гри, їх основні ознаки в час навчання тактики пограничної служби. Особливу увагу автор приділив основним типовим помилкам, які виникають в час навчання тактики пограничної служби, а також вказано основні напрями удосконалення проведення ролевої гри по тактиці пограничної служби.

Ключевые слова: курсанти, ролева гра, тактика пограничної служби.

Vinayev T. V. Role plays spending peculiarities while Frontier Service Tactics studying

At the article it is analyzed the pedagogical gospel to the role plays main point and content. It is considered the Frontier Service Tactics Role plays spending main stages. The author also viewed Role plays spending main methods peculiarities and their essential characteristics while Frontier Service Tactics studying. The main attention the author gave to the typical mistakes which appeared while Frontier Service Tactics Role plays spending and there are:

the role play head – the teacher – does not enough detailed tactical set-up, this leads to the taking incorrect decisions by the cadets and such decisions not always corresponds to the tactical set-up and at the Frontier Service department sector while role plays spending;

the role play head does not formulate the tasks particularly according to the tactical set-up and, as a result, the cadets are able to lose their presence of mind and can't accept the correct decisions while certain operative-service conditions originates;

the cadets do not comprehend enough the peculiarities of their activity on the certain post (they do not understand how to act if certain operative-service conditions originates), it is connected with the cadets' low theoretical knowledge level;

the role play is delayed in time: the cadets and the teachers (umpires) begin to be frankly bored because the conditions built-up (increasing) occurs slowly.

For the Frontier Service Tactics role plays spending improving it is necessary to follow the next recommendations:

every time develops the role play “scenario” properly with the writing it on the paper and previous familiarize the cadets with it or read it slowly aloud;

it would be useful while the Frontier Service Tactics role play spending apply video cameras or digital photo cameras with the shooting rate which allow to analyze the behavior of the role play head, teachers (umpires) and cadets, to observe their mistakes and make correct conclusions

while the role play discussing some of the teachers (umpires) are able to criticize the cadets sharply – it is prohibited to accept such critics (to underestimate the cadets self-esteem level). You have to built up the discussion with the clear purpose: “It is prohibited to criticize! – you are able give concrete advises how to act better in this situation”.

Keywords: *the cadets, the role play, Frontier Service Tactics.*